

Generálny riaditeľ Slovenského národného múzea **BRANISLAV PANIS** je v službách múzeí od konca štúdia.

STAROSTLIVOSŤ O ZBIERKY, TO NIE JE LEN OPRAŠOVANIE VYPCHATÝCH EXPONÁTOV

Poklady z múzea

Výstavné priestory odhaľujú len slabý odvar z bohatstva depozitárov.

VÄČŠINA PRÍRODOVEDNÝCH ZBIEROK je ukrytá pod strechou budovy Slovenského národného múzea.

V známom americkom rodinnom filme sa v múzeu po nociach dejú zvláštne veci. Exponáty ožívajú. Ani Slovenské národné múzeum na nábřeží Dunaja v Bratislave nezaostáva. Samozrejme, len pri riadnej dávke fantázie.

Rekonštrukcie a obnovy

Slovenské národné múzeum tvorí celkovo osemnásť múzeí. Generálny riaditeľ Branislav Panis (45) vysvetľuje: „Naša inštitúcia je zriadená na uchovávanie pamäti národa a národnostných menšín, ktoré žijú na našom území. Uchovávame

minulosť, ale dokumentujeme aj súčasnosť.“

Verejnosť vníma múzea najmä prostredníctvom výstav a expozícií.

„To je len malá časť našej činnosti, ale je najviditeľnejšia. Múzeum má 600 zamestnancov, spravujeme 300 budov. Vyše 80 z nich sú národné kultúrne pamiatky. Po celom Slovensku máme prístupne-

Zbierka nočných motýľov síce ženy neočarí, ale vedec jej kvalitu dokáže oceniť.

ných 61 expozícií. Keď si to zráta-
me, je obdivuhodné, že úspešne
existujeme aj vzhľadom na rozpo-
čet, ktorý máme k dispozícii. Požia-
davky na stav nehnuteľností sú vy-
soké. Žiaľ, desaťročia boli na okraji
záujmu a neinvestovalo sa do ich
rekonštrukcie a obnovy. Mnohé sú
v havarijnom stave. Našou úlohou
je pripraviť ich rekonštrukciu a ob-
novu. Ide o náročný proces, ktorý
zaberá veľkú časť našej práce. Pre
nás je však rovnako dôležitá sta-
rostlivosť o zbierkové predmety,“
vysvetľuje generálny riaditeľ.

Predmety sú uložené v depozitá-
roch, ktorých stav je takisto dlho-
dobu nevyhovujúci. „V súčasnosti
budujeme nový depozitár Historické-
ho múzea v Seredi, v posledných
rokoch sa nám podarilo vybudovať
niekoľko ďalších na Bratislavskom
hrade. Všetky naše plánované pro-
jekty rátajú s komplexnými rie-
šeniami, tak aby sme zabezpečili
technický stav pamiatok na desať-
ročia, vybuďovali depozitáre s re-
zervou minimálne na sto rokov
a rovnako aby sme v nich pri-
pravili program pre náv-
števníkov na úrovni
21. storočia.“

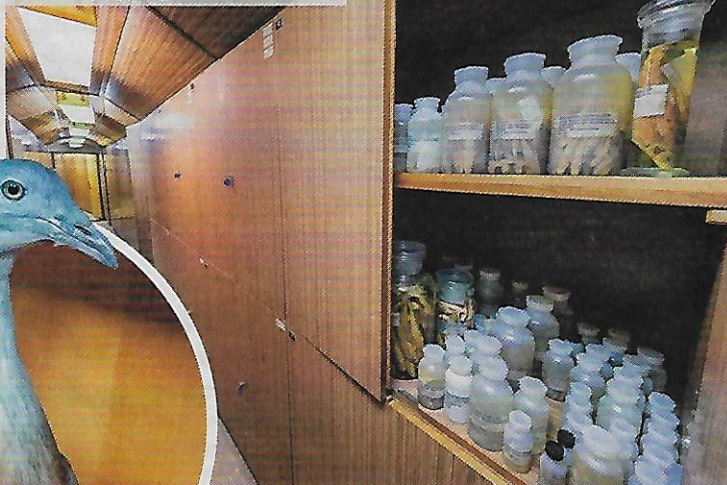
Vystavené
exponáty
a ostatné
zbierkové
predmety
uložené
v depozitá-
roch pochá-
dzajú z mno-
hých zdrojov.
Pri vzniku Slo-
venského národné-
ho múzea to boli najmä
dary, ale aj výskum. „Samotná
prvá budova múzea vznikla najmä
vďaka zbierke. Naš zakladateľ An-

drej Kmeť bol okrem iného ama-
térsky archeológ a prírodovedec,
ktorý získaval zbierky výskumom.
V našom múzeu je možné nájsť
predmety od milimetrových
rozmerov až po žirafu, od malej
mince až po oltár alebo kostol.
Napríklad kaštieľ v Betliari je jed-
na z mála zachovaných pamiatok
s pôvodným interiérom, ktorý ne-
bol po druhej svetovej vojne vyra-
bovaný. Dôležitým zdrojom pred-
metov v múzeu je vlastný výskum
alebo zber našimi zamestnancami.
Takto sme zhromaždili napríklad
zbierku volebných plagátov.“

Chce to zdravý rozum

V prípade výberu predmetov do
múzea ide najmä o predvídateľnosť

V niektorých skrinách uchovávajú
takzvaný typový materiál.

V jednej skriní sa schováva
aj náš najväčší vták –
drop veľký.

odborných
zamestnan-
cov, ktoré z nich
do zbierok zaradia.

„Nikto vopred nevie, či
predmet bude významný aj o sto
rokov. Je to na umení a cite kurátora.
Jednoduchšie je, keď konkrétne

veci do zbierok kupujeme. Depozi-
táre, žiaľ, nie sú nafukovacie. Ne-
môžeme kupovať všetko. Výskum,
ktorý zabezpečujú kolegovia, mu-
síme robiť rozumne. Potrebujeme
vzorky vecí. Nepotrebujeme úplne
všetko. Musíme odhadnúť, čo bu-
de doklad našej doby.“

V múzeách sa pravidelne vy-
konávajú kontroly zbierok, ktoré
presne špecifikuje zákon. Pri in-
ventarizácii nejde len o zisťova-
nie, či je alebo nie je 4,2 milióna
predmetov v zbierkach múzea,
ale aj o hodnotenie, v akom sta-
ve sú zbierky. Predmety väčšinou
vyraďujú pri strate či zničení.
Ďalšie predmety už takmer ne-
majú kam ukladať. Už pred tri-
desiatimi rokmi potrebovali nové
depozitáre. Obrovské sklady sú
však finančne náročné stavby.

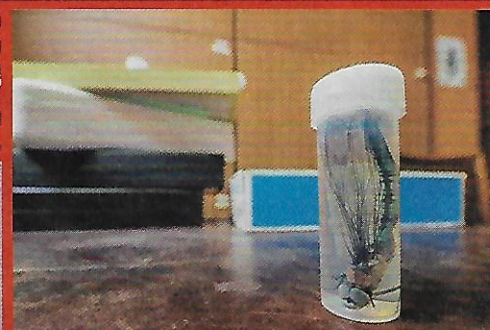
Z múzeí občas niečo zmizne...
„Žiaľ, stáva sa to, neviem, či by
sme našli múzeum, ktoré s tým
nemá skúsenosť. Neteší nás to. My
všetko riešime v zmysle zákona,
nič neskrývame, nezatajujeme,
a keď treba, spolupracujeme s po-
liciou. Po ukončení najväčšej reví-
zie v múzeu v minulom roku sme
podali trestné oznámenia. Väčšina
predmetov zmizla pred viac než
štvrtstoročím, od 50. rokov minu-
lého storočia. Žiaľ, v minulosti →

Zbierka hrabošov je určená na vedecké účely. Ich vy-
stavovanie by pre verejnosť asi nebolo veľmi zaujímavé.

Herbáre sú na svetlo
najcitlivejšie. Ich
vystavovanie treba
starostlivo zvážiť
a odhadnúť vhodnú
dĺžku ich osvetlenia.

Príšerka z depozitára zakonzervovaná vo formalíne.

JÁN KAUTMAN, riaditeľ Prírodovedného múzea SNM.

Čo tak stretnúť na najvyššom poschodí budovy uprostred Bratislavy medveďa?

V depozitároch budovy národného múzea majú široko-d'aleko jednu z najväčších zbierok vtáčích vajec.

→ sa straty administratívne nedoriešili, a preto to robíme teraz.“

Branislav Panis sa k múzejníctvu dostal náhodou. Po skončení vysokej školy bol na stáži na Ministerstve kultúry SR a po jej skončení dostal ponuku od Slovenského národného múzea, v ktorom pracuje doteraz. Najhoršie obdobie pre slovenské múzeá boli podľa jeho slov 90. roky. „Keď som v roku 1999 nastúpil, bolo to obdobie veľkých škrtov v celej spoločnosti. V 90. rokoch odišla z múzea generácia zamestnancov. Plátové a pra-

covné podmienky boli na minime. Spadli sme na úplné dno. Nastúpil som v najhoršom. Peniaze neboli takmer na nič. Dnes je to už, chvalabohu, za nami. Uvidíme, ako sa na našich prevádzkach prejaví korona.

Asi sa z nej budeme spamätávať veľmi dlho.“

Najrozšírenejšie a najväčšie

Novinka v depozitároch Slovenského národného múzea sú mraziace boxy, v ktorých skladujú vzorky DNA. „Sme súčasťou celosvetového projektu na budovanie referenčnej knižnice génových dát všetkých živých

organizmov. Na to treba aj geneticko-molekulárne laboratórium. Naša práca, to nie je len oprášovanie vypchatých exponátov,“ hovorí s úsmevom riaditeľ SNM – Prírodovedného múzea Ján Kautman (55). V múzeu pôsobí od roku 1992.

Podľa riaditeľa Kautmana všetko, čo je v depozitároch, má svoj význam a mnohé z predmetov, ktoré sa v nich nachádzajú, žiadny návštevník nevidel a asi ani nevidí. „Prírodovedné zbierky sú v rámci našich múzeí najväčšie. Sú trochu iné než tie v spoločenskovedných múzeách. Najväčšia časť z nich je určená na vedecké

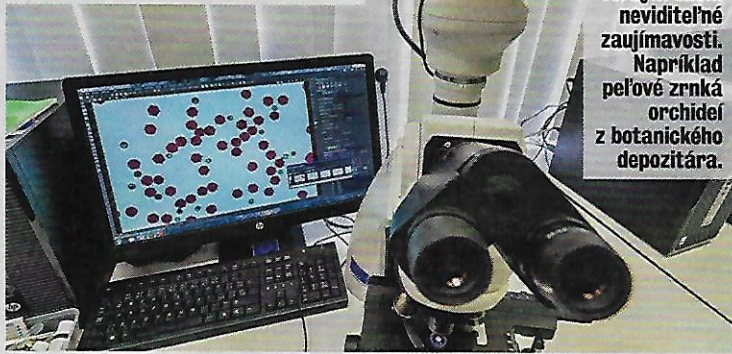
Budova Slovenského národného múzea na dunajskom nábreží je centrom všetkých slovenských múzeí patriacich pod SNM.

Pozor, vtáčik nevyletí, pretože je súčasťou najväčšieho prírodovedného depozitára u nás.

anatómiou a morfológiou. V zbierkovom fonde máme 2,5 milióna predmetov. Starostlivosť o ne nie je jednoduchá. Niekomu sa možno naša práca zdá menej dôležitá než napríklad výroba automobilov, ale všetko má svoj význam a poslanie. Zbierky budujeme, rozširujeme a opatrujeme, aby bolo možné skúmať, porovnávať a poučiť sa, ako sa príroda a svet menia. Dnes netušíme, aké technológie budeme mať k dispozícii o pár desaťročí a čo

Súčasťou zbierkových predmetov sú voľným okom neviditeľné zaujímavosti. Napríklad peľové zrnká orchideí z botanického depozitára.

účely. Vystavujeme sotva promile z nich. Na výstavách v mnohých prípadoch špeciálne preparovnými predmetmi len prezentujeme verejnosti odbory, ktorým sa venujeme. Stačí nám na to pár stoviek preparátov.“

Prírodné vedy dokumentujú všetko, čo vytvorila príroda. Spoločenskovedné disciplíny zasa dokumentujú všetko, čo nevytvorila príroda, ale človek. „Dokumentujeme aj človeka ako živočíšny druh. Máme na to antropologické oddelenie, ktoré sa zaoberá evolúciou človeka, jeho chorobami,

všetko budeme z našich zbierok vedieť vyčítať.“

Vyblednutý bobor

Múzejné a inventarizačné výskumy hľadajú v rôznych oblastiach všetko živé aj neživé a odobierajú vzorky pre muzeálne zbierky.

Chudáka bobora toľko vystavovali, až z toho načisto ošedivel.

Vypchaté exponáty isto neožijú. Povolit' uzdu fantázii je však lákavé.

„Nebohý kolega entomológ a múzejník Ilja Okáli sa nás vždy pýtal: „A pánbožkovu kravičku (lienku sedembodkovú) ste už vzali?“ Mávli sme rukou, že tých je predsa dosť, že to netreba. Všetci sa spravidla zameriavajú na vzácnejšie druhy či vzorky. Náš učiteľ a vzor doktor Okáli však vysvetľoval, že predsa potrebujeme zachovať vzorku doslova všetkého živého. Mal pravdu. Dnes máme na Slovensku iné pánbožkove kravičky z Ázie. Nový, zavlečený invázny druh zlikvidoval ten náš pôvodný až tak, že ho takmer nemáme šancu nájsť. Síce sa na seba podobajú, ale nie sú rovnaké.“ Z lienky sedembodkovej je dnes veľmi vzácny chrobák, pretože ho vytláča agresívnejší votrelec. „Našťastie ich máme v zbierkach dosť z rôznych lokalít a území, čo môže poslúžiť v budúcnosti ako zdroj informácií napríklad pri rekonštrukcii pôvodného prostredia,“ hovorí Ján Kautman.

Prírodovedca administratívna práca veľmi neláka. Radšej je niekde vonku a venuje sa výskumu a zberu vzoriek. Múzeá niektorí považujú za škodcov prírody, pretože usmrcujú živočíchy. „To je dnes nemožné. Predsa nikto nezabije orla, aby ho vypchal, je to skreslený názor, pretože v dávnej minulosti to tak bolo. Nemusí to byť žiadna mäsiarčina.“ Vela vzoriek sa dá nájsť usmrtených napríklad pri cestách.

„Cielené usmrcovanie – aj to v primeranej miere – je dnes už len záležitosť výskumu bezstavovcov a rýb. Sme na strane prírody. V 70. rokoch minulého storočia bola v Rakúsku automobilová doprava v porovnaní

so súčasnosťou možno štvrtinová. Podľa vtedajších výskumov na rakúskych cestách za rok zahynulo miliónkrát viac živočíchov, než sa za 200 rokov činnosti nazbiera vo všetkých múzeách sveta. Ďalšie obete prináša poľnohospodárstvo, lesníctvo a moderný svet ako komplex. To sú strašné čísla. To, čo je v múzeách, je zanedbateľné, ale z hľadiska poznania veľmi dôležité.“

Ako dlho vydržia exponáty neporušené, ťažko povedať. Je to predsa len biologický materiál, ktorý podlieha prirodzenej degradácii a navyše má množstvo biologických škodcov. Hrozbou pre múzeá sú napríklad živočíchy, ktoré sa živia biologickým materiálom. Proti nim odborný personál neustále a odhodlane bojuje. „Kamene zasa poškodzuje nevhodná vlhkosť či prašnosť prostredia, v ktorom ich skladujeme.“ V múzeách prakticky nevystavujú rastliny, pretože z tých je po polroku na svetle len jednofarebné seno. S tým sa nedá nič robiť, zelené farbivo chlorofyl na svetle veľmi rýchlo degraduje. „Rastliny preto prakticky nemôžeme vystavovať. Môžeme vystavovať ich obrázky, modely alebo umelecké stvárnenia. Máme pol milióna herbárových položiek, ktoré návštevníci nikdy nevideli a ani nevidia, čo nijako neznižuje ich dôležitosť z odborného pohľadu. Príležitostne, vo výnimočných prípadoch, vystavujeme napríklad Kmeťov alebo Cypriánov herbár, ale len na obmedzený čas osvitlu.“

Majú aj preparáty, ktoré sú určené špeciálne na vystavovanie. Ak im svetlo ublíži, nič sa nestane. „Predmet síce nevyzerá, ako by mal, ale výpovednú ani vedeckú hodnotu nestráca. V depozitári máme posledného pôvodného bobora z 19. storočia, ktorý časom vybledol. Vyzerá ako albín, ale nie je. Len bol dlho na svetle.“ Jedna z posledných významných akvizícií Prírodovedného múzea – zbierka blích – je takisto prakticky nevystavovateľná. Blchy sú pritom ešte dosť veľké organizmy oproti mnohým ďalším neviditeľným „obyvateľom“ depozitára.

TEXT A FOTO: VLADIMÍR KAMPF